

Gülənarə Hüseynova
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
sənətsünəşliq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: gulnarakerimli.2020@mail.ru

HEYDƏR ƏLİYEV – MƏDƏNİYYƏT XALQIN BÖYÜK SƏRVƏTİDİR

Xülasə: Böyük estetik zövqə malik olan Heydər Əliyev Azərbaycanın milli mədəniyyətini, musiqisini, mənəvi dəyərlərini çox sevirdi. O, varlığı ilə, canı ilə, ruhu ilə, bütün mənəviyyəti ilə Azərbaycan torpağına, Azərbaycan mədəniyyətinə dərin tellərlə bağlı olan nurlu bir şəxsiyyət idi. Onun Azərbaycan xalqına, milli mənəvi dəyərlərə göstərdiyi diqqət və qayğı, sözün əsl mənasında fədakarlığı əsrlər boyu yaddan çıxmayacaq.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, mədəniyyət, tarix, Azərbaycan kinematografiyası, sənətkar, xatirələr, filmlər

Azərbaycan xalqı bəşər tarixinə qüdrətli şəxsiyyətlər bəxş etmişdir. Belə tarixi simalar sırasında böyük əzəməti, tükənməz qətiyyəti, dərin fəlsəfi-analitik təfəkkürü, ensiklopedik nəzəri və təcrübi biliyi, fitri istedadı, müdrik, əyilməz və polad siyasi iradəsi ilə seçilən Heydər Əliyevin xüsusi yeri vardır. Zəngin tarixi olan Azərbaycan mədəniyyətinin bugünkü səviyyəyə yüksəlməsində ulu öndərin misilsiz xidmətləri olub. O, mədəniyyəti xalqın böyük sərvəti hesab edirdi.

Heydər Əliyev dühasının nəticəsidir ki, Azərbaycanın bir neçə sərvəti artıq YUNESKO-nun (UNESCO) dünya irs siyahısına daxil edilib. Qobustan qayaüstü rəsmləri, Azərbaycan muğamları, aşiq sənəti, Azərbaycan xalçaları, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanları və bir sıra Azərbaycan klassikləri yubileylərinin beynəlxalq səviyyədə qeyd olunması buna misaldır.

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin dünyanın bir sıra ölkələrində heykəl və büslərinin ucaldılması, Nəriman Nərimanovun Tbilisidə ev muzeyinin açılması, Ulyanovskda büstünün qoyulması, Molla Pənah Vəqifin Şuşadakı məqbərəsinin açılması, Hüseyn Cavidin qəbrinin Sibirdən doğma torpağı Naxçıvana gətirilərək orada dəfn edilməsi və məqbərəsinin ucaldılması Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinə verdiyi töhfələrin bir hissəsidir. XX əsr Azərbaycan xalqına dünya şöhrətli alimlər, musiqiçilər, rəssamlar, ədiblər bəxş edib. Lakin inamla deyə bilərik ki, bu tarixin ən zəngin və parlaq dövrü məhz, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi zamanla bağlıdır. Bu böyük şəxsiyyət ölkəyə rəhbərlik etdiyi hər iki dövrdə mədəniyyətimizin, incəsənətimizin, elmimizin və ədəbiyyatımızın hamisi olub, milli dəyərlərimizin dünya çapında tanınması üçün əlindən gələni edib, mədəniyyət və incəsənət xadimlərimizin geniş təbliğ olunmasına şərait yaradıb. Heydər Əliyevin ömür yolu və fəaliyyəti tədqiq olunanda bir daha şahidi oluruq ki, bu unudulmaz şəxsiyyət bütün həyatını Azərbaycan xalqına həsr edib.

İncəsənətin bütün sahələrində olduğu kimi, milli kinomuzun da inkişafında ulu öndərin xidmətləri danılmazdır. Qeyd etmək lazımdır ki, kinomuz bu qayğını və dəstəyi H.Əliyev hələ Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinə rəhbərlik etdiyi dövrdə görüb.

Ötən əsrin 70-ci illəri milli kinomuzun ən parlaq dövrlərinə təsadüf edir. Həmin illərdə kinostudiyamızda bir-birindən maraqlı filmlər istehsal edilir, tamaşaçıların ixtiyarına verilir.

Azərbaycan kinosunun inkişafında Heydər Əliyevin böyük xidməti olub. Belə ki, bir sıra filmlərin yaranmasında onun şəxsi təşəbbüsü olub. “Uzaq sahillərdə”, “Bir cənub şəhərində”, “Nəsimi”, “Babək”, “İstintaq” ekran əsərlərinin yaranmasında, sovet senzurasından keçməsində Heydər Əliyevin gördüyü işlər danılmazdır.

Bu filmlərdən biri də hər zaman maraqla baxılan “Bir cənub şəhərində” (1969) bədii filmidir. Kinorejissor Eldar Quliyevin bədii kinoda ilk işi Bakı həyatından, köhnə məhəllələrin birində yaşayan insanların gündəlik yaşam görüntülərindən bəhs edirdi. Filmdə sovet rejiminin ən qatı

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

vaxtlarında ekrana köhnəfikirli sovet adamı obrazı gətirmək, feodal düşüncəsi, kapitalist fikri ilə yaşayan qəhrəmanı təbliğ etmək, tamaşaçıya dövrə bağlı seçim imkanı saxlamaq və bütün bunları sovet təbliğat maşınına qəbul etdirmək asan məsələ deyildi. Yaradıcı heyətin böyük zəhmət və sevgiylə ərsəyə gətirdiyi film daxili baxışdan sonra Moskvadakı “Qoskino” (Dövlət Kinematografiya Komitəsi) adlanan qurumda ciddi tənqid edilir, filmin kütləvi nümayişinə qadağa qoyulur. O ərafədə Heydər Əliyev Azərbaycan SSR Mərkəzi Komitəsinə birinci katib təyin olunur. Filmin “ağıbəti”ndən xəbər tutan dövlət başçısının bəlkə də bu vəzifədə ilk işlərindən biri “Bir cənub şəhərində” kimi möhtəşəm ekran işini tamaşaçıya qaytarmaqla başlayır.

İsa Hüseynovun ssenarisi əsasında Həsən Seyidbəylinin quruluş verdiyi “Nəsimi” (1973) filmi Azərbaycan xalqının görkəmli şair və filosofu İmadəddin Nəsiminin anadan olmasının 600 illiyinə həsr olunur. Qeyd edək ki, ilk dəfə “Nəsimi” filmi valyuta ilə alınan kino plyonkasına çəkilib ki, keyfiyyətli olsun. Eyni zamanda, kinoya ayrılan vəsaitdən əlavə dövlət büdcəsindən də pul ayrılıb. Ulu öndərin istəyi ilə filmin rejissor işi Həsən Seyidbəyliyə həvalə olunub. Heydər Əliyev bu barədə deyib: “Xatirimdədir, ssenari çox mürəkkəb, çox çətin idi. Çünki tarixi təhlil etmək, aydınlaşdırmaq lazım idi ki, nəyi göstərməli, nəyi göstərməməli... Mən hesab edirəm ki, tarixi baxımdan bu film Azərbaycan kino sənətinin əslində ilk fundamental filmi idi. Onda mən Həsən Seyidbəyli ilə görüşdüm, söhbət etdim və soruşdum ki, bəs Nəsimi rolunu kim ifa edəcək? O, dedi ki, bilirsinizmi, mən bir yaxşı, perspektivli cavan tapmışam. Mən onu sınaqdan çıxarmışam, baxmışam... Rasim Balayev, Nəsimi rolunu həqiqətən gözəl ifa etdi” (1).

“Babək” filmi – 1979-cu ildə Ənvər Məmmədخانlının ssenarisi, Eldar Quliyevin quruluşunda çəkilərək istehsalata buraxılıb. Xüsusilə qeyd edək ki, Heydər Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi dövrdə yaranan tarixi filmlərin büdcəsi sovet dövründə çəkilən filmlərin büdcəsindən qat-qat artıq olub. Xalq qəhrəmanı Babəkə həsr edilən filminin çəkilişləri üçün ümumittifaq büdcəsindən ayrılmış vəsaitdən əlavə indiki məzənnə ilə hesablasa 4-5 milyon dollar pul ayrılır. Moskvanın maneələrinə baxmayaraq filmin çəkilişi üçün geniş şərait yaradılır. Yeri gəlmişkən, “Babək” filmi sovet kino tarixinin də ən bahalı filmləri sırasına daxil edilib. Təkcə Azərbaycanda deyil, Rusiyada, Gürcüstanda, Özbəkistanda 16 fabrik film üçün 1500 dəstdən artıq paltar hazırlayıb. Beş mindən artıq adam çəkilişlərdə iştirak edib. Moskvadan “Mosfilm”-in “Kavaler polku”ndan 170 atlı gətirilib. 60-a yaxın ölkə tərəfindən alınan film bir il ərzində 35 milyon tamaşaçı tərəfindən izlənilib.

Növbəti film Rüstəm İbrahimbəyovun ssenarisi əsasında Rasim Ocaqovun çəkdiyi “İstintaq” (1979) filmidir. Filmdə hadisələr 60-cı illəri əhatə edir. Filmin əsas mövzusunun Azərbaycanda o dövrdə fəaliyyət göstərən mafiya təşkil edir. Rüşvət, hədiyyə ilə polis orqanlarını ələ alma, təmiz insanları şərəlmə və daha nələr filmdə açıq-aydın təsvir olunur. Belə bir filmin çəkilməsi öz dövrü üçün cəsarətli addım idi. Məhz buna görə sovet senzurası və Azərbaycanda kino sahəsinə rəhbərlik edənlər filmin ekranlara çıxmasına mane olurlar. Ölkə rəhbəri bu barədə eşidir və məsələyə qarışır. Heydər Əliyev “Biz filmi bəyənmişik” deməyi ilə məsələ həll olunur.

H.Əliyev ölkəyə rəhbərliyi dövründə bir çox tarixi filmlərin yaranmasına şərait yaratmaqla yanaşı, eyni zamanda həmin çəkiliş proseslərini nəzarətdə saxlayıb. Həmin filmlərdən “Ulduzlar sönmür” (1971), “Nəsimi” (1974), “Dədə Qorqud” (1975), “Nizami” (1982) və b. misal göstərmək olar.

Heydər Əliyev kino tariximizin araşdırıcılarına kinomuzun tarixi ilə ciddi məşğul olmağı tapşırırmışdı. Bundan ilhamlanan kinoşünaslarımız arxiv sənədlərini araşdırarkən Azərbaycan kinosunun tarixinin heç də 1916-cı ilə deyil, əslində, dünya kinosunun yaranma tarixindən cəmi iki il yarım sonraya – 1898-ci ilə aid olduğunu sübut edə bildilər. Bəli, ilk milli kino nümunələrimiz 1898-ci ildə lentə alınmışdı və Parisdəki “Grand-kafe”də nümayiş edilən hərəkətli fotolar Bakıda nümayiş olunmuşdu. Bu barədə 2 avqust 1989-cu il tarixli “Kaspi” qəzetində elan da var və qəzet əlavə olaraq onu da yazır ki, Bakıda yaşayan fotoqraf A.M.Mişonun Parisdə keçiriləcək ümumdünya sərgisi üçün hazırladığı “Orta Asiya və Qafqazın canlı fotoları” da Bakıdakı teatr-sirkdə göstərildi. Bu tarixi faktlar öz təsdiqini tapandan sonra ulu öndərin təxminən 25 il əvvəl uzaqgörənliklə dediyi fikirlər də öz yerini aldı. 1998-ci ilin 2 may tarixində, Azərbaycan kinosunun 100 illiyi ilə bağlı baş tutan “Festivallar festivalı”nda ümummilli liderimiz böyük fəxrlə dedi: “Bu gün biz bir kəşf etdik, sübut etdik ki, Azərbaycan kinosunun tarixi 1898-ci ildən başlayır, onun 100

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

ili tamam olur. Biz 1916-cı ili başlanğıc ili hesab edirdik, lakin Azərbaycan kinosunun yaşını əgər belə demək olarsa 10 il, yaxud, neçə il artırmaq ümumən heç də sadə məsələ deyildi. Bu o deməkdir ki, Azərbaycan sivilizasiyalı ölkədir, dünyada kino meydana çıxan kimi o, Azərbaycana gəlib...” [3].

Azərbaycan kinosunun təşəkkül dövrünün 1898-ci il tarixindən başladığını dəyərləndirən Heydər Əliyev “Azərbaycan kinosu gününün təsis edilməsi haqqında” tarixi sərəncam imzaladı və həmin vaxtdan etibarən 2 avqust ölkədə milli kino günü kimi qeyd olunur. Kino haqqında fikirlərini bir cümlə ilə ifadə edən ulu öndər “Kino bizim xalqımızın salnaməsidir”, – deyirdi.

Heydər Əliyev 1993-2003-cü illər arasında Azərbaycan rəhbərlik etdiyi dövrdə 405 nəfər elm, incəsənət və mədəniyyət xadimini ölkənin nüfuzlu mükafatları, orden və medalları ilə təltif etdi.

Azərbaycan kino tarixində təxminən 400-ə yaxın film istehsal olunub ki, onlardan 104-ü 1969-1982, 46-sı isə 1993-2002-ci illərə təsadüf edir. Həmin filmlərdən “Bizim Cəbiş müəllim” (1969), “Dəli Kür” (1969), “Şərikli çörək” (1969), “O qızı tapın” (1970), “Yeddi oğul istəram” (1970), “Axırncı aşırım” (1971), “Gün keçdi” (1971), “Alma almaya bənzər” (1975), “Tütək səsi” (1975), “Ad günü” (1977), “Dantenin yubileyi” (1978), “Qayınan” (1978), “İstinta” (1979), “Qorxma, mən sənənləyəm” (1981) və s. adlarını çəkməklə dövrün kino mənzərəsini görmək olur.

Böyük estetik zövqə malik olan Heydər Əliyev Azərbaycanın milli mədəniyyətini, musiqisini, mənəvi dəyərlərini çox sevirdi. Bəstəkar-müğənni Müslüm Maqomayevin böyük öndərə ithaf etdiyi “Azərbaycan” (sözləri Nəbi Xəzrinindir) mahnısını dinləyəndən sonra böyük sevgi və həyəcanla demişdir: “Mən bu mahnını çox sevirəm, o mənəvi həyəcanlandırır, çünki mahnıda deyilir ki, Azərbaycan həqiqətən həyatımızın mənasıdır” [2].

Heydər Əliyev Azərbaycan xalq mahnılarını çox sevirdi, yeri gələndə özü də zümzümə edərdi. “Alagöz” mahnısını ifa edərkən o qədər musiqiyə həssas yanaşırdı ki, lirik mahnı onu kövrəldirdi.

Heydər Əliyevin fəaliyyəti incəsənətimizin bu gün ən dəyərli mövzudur. Deyə bilərəm ki, onun haqqında çəkilən filmlər, yaradılan musiqi əsərləri və ədəbi əsərlər xalqımızın milli-mənəvi sərvətidir və gələcək nəsillər onlardan çox şeylər öyrənəcəklər. Kinorejissor Vəqif Mustafayevin “Əsl məhəbbət haqqında” filmi ulu öndərin yüksək insani keyfiyyəti haqqında həqiqətləri tamaşaçılara çatdırır. Bu film ulu öndərə həsr olunan on filmdən biridir. “General”, “Birinci”, “Moskva, Kreml”, “Lider”, “Tale”, “Bir həsədin tarixi”, “Professional”, “Patriot”, “Xüsusi təyinat” kimi digər filmlər də bu böyük şəxsiyyətin həyat və fəaliyyətinin çox uğurlu ekran versiyasıdır.

Həqiqət budur ki, Heydər Əliyev bütün varlığı ilə, canı ilə, ruhu ilə, bütün mənəviyyəti ilə Azərbaycan torpağına, Azərbaycan mədəniyyətinə dərin tellərlə bağlı olan nurlu bir şəxsiyyət idi. Onun Azərbaycan xalqına, milli mənəvi dəyərlərə göstərdiyi diqqət və qayğı, sözün əsl mənasında fədakarlığı əsrlər boyu yaddan çıxmayacaq.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Heydər Əliyev və Azərbaycan kinosu – Ədəbiyyat qəzeti 12.05.2018. s.15
 2. Heydər Əliyev və Azərbaycan mədəniyyəti – <https://nuhcixan.az> >10.12.2022
 3. Milli kinomuzun inkişafında Heydər Əliyevin xidmətləri – <https://aki.az> >
 3. **Azərbaycan kinosu müstəqillik dövründə** – <https://azerbaijan.az/>
 4. Heydər Əliyev incəsənətin hamisi idi – <https://kaspi.az/az/> 12.12.2017
- <https://aki.az/milli-kinomuzun-inkisafinda-heyd%C9%99r-%C9%99liyevin-xidm%C9%99tl%C9%99ri/> <http://www.shusha-ih.gov.az/news/672.html>

Gulnara Huseynova

HAYDAR ALIYEV – CULTURE IS PEOPLE’S GREAT WEALTH

Summary: Having a great aesthetic taste, Haydar Aliyev was very fond of Azerbaijani national culture, music and moral values. With his being, heart, spirit and moral that bright personality had close ties to Azerbaijani land and Azerbaijani culture. His great attention and care to Azerbaijani people and national moral values will remain in memories forever.

Key words: Haydar Aliyev, culture, history, Azerbaijani cinematography, artist, memoirs, films